

Riigikogu liikmete arvu vähendamise võimalikest mõjudest

1. Mõju valimisringkondadele

Juhul kui vähendada mandaatide arvu, tuleb kõigepealt üle vaadata valimisringkondade moodustamise põhimõtted.

2019. a Riigikogu valimistel on valimisringkonna suuruseks 5-15 mandaati. Mandaatide arvu vähenemisel 90-le langeb Lääne-Viru mandaatide arv alla viie, mida seni on Riigikogu valimistel peetud miinimumsuuruseks, et saaks rääkida normaalsest proportsionaalsusest.

Uus valimisringkondade moodustamine eeldab kõigepealt sisulist arutelu selle üle, kui suured uued ringkonnad keskmiselt võiksid olla ja millised on nende moodustamiskriteeriumid (kas jätkata maakondade piiride alusel valimisringkondade moodustamist). Praegu ei ole ühtset arusaama ega kokkulepet, kui suur peaks keskmine valimisringkond olema.

2. Mõju valimissüsteemile ja valimistulemusele

Valimissüsteem toimib tervikuna, st ühe elemendi muutmine mõjutab ka teisi elemente. Võimalik, et vajadus muuta valimisringkondade arvu toob kaasa ka muudatusi ülejäänud valimissüsteemis. Läbi tuleb mõelda ka, kas kandidaatide arvu maksimumsuurus ringkonnas (mandaatide arv + 2) jääb samaks.

Puhtmatemaatiliselt, kui muud tingimused jäävad samaks (12 ringkonda, 5% künnis, sama mandaatide jaotamise kord), siis väiksemate parteide võimalused Riigikokku pääseda kahanevad. Seda eelkõige põhjusel, et kuna jaotatavate mandaatide arv ringkonnas väheneb, siis ringkonna lihtkvoot kasvab, konkurents tiheneb ja väiksematel erakondadel on raskem saada mandaadi saamiseks vajalik arv hääli valimisringkonnas. Sel juhul sõltuvad nad enam sellest kui palju mandaate jääb ringkonnas jaotamata, st kui palju mandaate jaotatakse kompensatsioonimandaatidena.

Jaotatavate mandaatide arvu vähendamisel sõltuvad väikesed erakonnad sel juhul sellest kui palju mandaate jäi valimisringkonnas jaotamata ja kompensatsioonimandaatide osakaal nende tulemuses kasvab.

Seni on 5% valimiskünnise ületamine Riigikogu valimistel alati andnud esindatuse Riigikogus ja kompensatsioonimandaatide voor tagab, et ka väiksem erakond saab fraktsiooni moodustamiseks piisava arvu mandaate. Nt 1995. a said Parempoolsed napilt 5,0% häältest, millest aga piisas viieks mandaadiks (ja mis on ka tänapäeval fraktsiooni suuruse alampiir RK § 40 lg 1 järgi). Seejuures said Parempoolsed 1995. a tervelt neli mandaati kompensatsioonimandaatidena. Ka hilisematel valimistel on valimiskünnise ületamine tänu kompensatsioonimandaatide mehhanismile alati taganud piisava mandaatide arvu fraktsiooni moodustamiseks.

Kui valimised toimuvad väiksemates valimisringkondades, siis väikesel erakonnal, kellel ei ole võimalik leida piisaval hulgal populaarseid ringkonna esinumbreid, on valimisringkonna tasemel raskem saada sama palju mandaate kui praeguse korra järgi. Kui valimisringkondade arv väheneb ja mandaatide arv ringkonnas on suurem, on väiksematel erakondadel rohkem võimalusi.

Seega ei saa üheselt öelda, et mandaatide arvu vähendamine tingimata välistaks Riigikogust väiksemad erakonnad, kuid kõik sõltub valitud lahendusest (vt ka p 4).

3. Mõju parlamentaarsetele demokraatiale

Kui me peame oluliseks, et parlament oleks läbilõige kogu ühiskonnast ja lisaks oleksid esindatud kõik Eesti piirkonnad, siis kõige üldisemas plaanis vähendab esinduskogu suuruse vähendamine kindlasti

parlamendi kandepinda. Seda probleemi on kindlasti võimalik – vähemalt teatud ulatuses – maandada ka puhttehniliste lahendustega, ehk tagada regionaalne esindatus valimisringkondade osakaalu säilitamise/tugevdamisega, või nt sätestada soolise esindatuse tagamiseks nn „tõmbelukusüsteem“ kandidaatide nimekirjas (mehed-naised seatakse üles vaheldumisi) jne.

4. Mõju Riigikogu tööle

Valimiste korraldaja vaatest on raske hinnata mõju Riigikogu sisulisele tegevusele. Kindlasti on komisjonide moodustamiseks erinevaid lahendusi, alates alatiste komisjonide arvu vähendamistest lõpetades Riigikogu liikmete nimetamisega rohkem kui ühte alalisse komisjoni.

Eraldi tuleks märkida võimalikku mõju Riigikogu fraktsioonide moodustamise korrale. Riigikogu töö on võrdlemisi fraktsioonikeskne. Praegu on RKVS-is sätestatud valimissüsteemi ja RKKTS-is sätestatud fraktsioonide moodustamise vahel kujunenud teatud tasakaal – 5% valimiskünnise ületamine on seni alati taganud ka piisava arvu mandaate fraktsiooni moodustamiseks. Kui see tasakaal kaob ja nt tekib rohkem erakondi, kes saavad nt 1-3 mandaati, tuleb senine fraktsioonide moodustamise põhimõte üle vaadata, kuna praegu eeldab RKKTS ikkagi, et kõik liikmed on reeglina fraktsiooni liikmed.

Vabariigi Presidendi valimise kord on samuti seotud Riigikogu suurusega, nt kandidaatide ülesseadjate arv ja Riigikogu liikmete ning KOV esindajate vahekord valimiskogus. See vahekord muutus oluliselt juba pärast 2017. a kohalikke valimisi, kuna tulemusena vähenes oluliselt valdade ja linnade arv, sellest tulenevalt ka KOV esindajate osakaal valimiskogus.